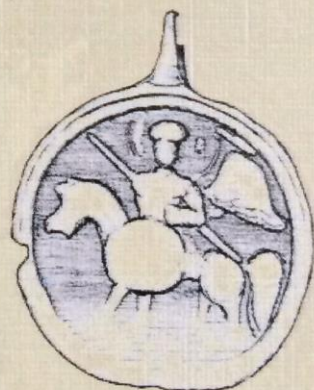

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей IV міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 11 грудня 2020 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»

IV міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.

Чернівці

Технодрук

2020

ОРГКОМІТЕТ

Добржанський О. В., д.і.н., проф. (*голова*)
Скорейко Г. М., к.і.н., доц. (*заступник голови*)
Моця О. П., д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України
Михайлина Л. П., д.і.н., доц., ст.н.с.
Пивоваров С. В., д.і.н., проф.
Рідуш Б. Т., д.г.н., проф.
Чучко М. К., д.і.н., проф.
Возний І. П., д.і.н., проф.
Кулаковська Л. В., к.і.н., ст.н.с.
Петраускас О. В., к.і.н., ст.н.с.
Манігда О. В., к.і.н., н.с.
Ткачук Т. М., к.і.н.
Черновол Д. К., к.і.н., н.с.
Прохненко І. А., к.і.н., доц.
Буйновська Є. В.
Баюк В. Г.
Руснак О. В., к.і.н.
Грига В. В.
Боднарюк М. І.
Романович Т. І.
Калініченко В. А., к.і.н.
Ільків М. В., к.і.н. (*секретар*)

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей IV міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.). – Чернівці: Технодрук, 2020. – 238 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та раннього нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Луцька, Ужгорода, Кам'янця-Подільського (Україна), Берліну (Німеччина), Брюсселя (Бельгія), Будапешта (Угорщина), Бухареста, Сучави і Ясс (Румунія), Кембриджа (Великобританія), Кишинєва (Молдова), Стамбула (Туреччина), Сянока (Польща).

© Науково-дослідний Центр
Буковинознавства, 2020
© Автори, 2020

З М І С Т

Бандрівський М., Білик М. Нові матеріали початку ранньозалізного періоду з Галиці Сокирянського району Чернівецької області	9
Бандрівський М., Яворський М., Писанчин О. Малознаний рукопис Антоні Шнайдера про ймовірне місце поховання Атілли в Північно-Східних Карпатах	12
Баюк В. Трикутна кахля із Луцького Окольного замку	15
Белінська С. Відображення давньої та середньовічної історії в археологічній експозиції Чернівецького обласного краєзнавчого музею	16
Боднарюк М. Археологічні дослідження в с. Опришени Глибоцького району в 2020 р.	20
Буйновська Є. Хотин історичний.....	22
Буравченко В., Ільків М. Портативний сонячний годинник з Малої Хортиці: досвід реконструкції	25
Буравченко В., Тага Yasin Arslan, Ільків М. Деякі технічні характеристики тимпана до астролябії із Сучави	29
Вакуленко Л. Житло з пічкою-кам'яною як етнічна ознака ранніх слов'ян.....	34
Возний І. Житла VIII-X ст. з північної частини Буковини	37
Гринюка Б. Археологічні пам'ятки села Коцюбинці на Тернопільщині.....	40
Гринюка Б., Добрянський В. Перстень XVI-XVIII ст. із Золотого Поточу поблизу Бучача	43

Гуцал В. Археологічні дослідження Чернівецького університету 1957 р.....	46
Dergaciova L., Bodnariuc N. Numismatic discoveries from Vârlinți site in Northern Bukovina.....	51
Добрянський В. До питання функціонування городищ княжої доби у нижній течії межиріччя Серету та Джурина: апробація матеріалів з археології та ономастики.....	54
Добрянський В. Фалічна підвіска римського часу із Західного Поділля.....	60
Добрянський В., Площанський П. Попередні результати археологічних та спелеологічних досліджень біля печери Теклівська на лівобережжі Дністровського каньйону.....	65
Драгомирецька О. Намистини «мінського типу» з Чорнівського городища – шедеври ювелірного мистецтва давньоруського часу.....	68
Желага Д., Черновол Д., Якубина С., Поміркоаний В. Пам'ятки трипільської культури за результатами розвідок на Сокирянщині 2019 р.	71
Льків М., Боднарюк М. Гривна-корона зі Станівців на Буковині.....	74
Льків М., Якубина С. Ножі з клеймами Ранньонового часу з поселення Лопатове.....	77
Калініченко В., Михайлина Л., Пивоваров С. Нові знахідки предметів озброєння і спорядження бойового коня з Ревнянського городища.....	82
Калініченко В., Пивоваров С. Реконструкція круглих бляшок з Рідківського археологічного комплексу VIII-XI ст.: до постановки проблеми.....	84

Коржик В. Фізико-географічні передумови заселення Чернівців	88
Коржик В. Volksgarten: виникнення і становлення.....	91
Косован В. Зниклі населені пункти Снятинщини: досвід картографування.....	95
Кулаковська Л., Рідуш Б., Езарте П., Усик В., Нігст Ф. Граветські пам'ятки поблизу м. Новодністровськ	98
Купчанко М. Способи конструювання посуду трипільської культури за матеріалами поселення Шипинці	101
Луцик І. Підплитові поховання княжої доби та їхні характерні особливості	105
Миська Р. Літописний монастир Пресвятої Богородиці в Синьовидному: історія та стан досліджень	108
Михайлина Л., Горбаненко С. Залізні деталі на орні знаряддя з Ревного	110
Михайлюк В. Археологічні об'єкти м. Чернівці	113
Мордовін М., Прохненко І. Західноєвропейські текстильні пломби XVI-XVII ст. з Новоселицького р-ну Чернівецької обл.	116
Németh F.A., Rakonczay R.S. Felsőtárkány – Kő-köz várának 2018. évi régészeti kutatása.....	121
Нємічева Т. Керамічні люльки для паління: фасон «тахта-чубук» (з музейного фонду ДІАЗ «Хотинська фортеця»)	126
Niculică B. P., Aparaschivei C., Berzovan A. Fortificația getică (sec. IV-III a. Chr.) de la Merești – Cetățuie, comuna Vulturești, județul Suceava, România	129

Парацій В. Минуле «доісторичних» Бережан: стоянки та артефакти палеоліту в околицях міста	132
Петегирич В. Кам'яні споруди біля північної стіни Успенського собору давнього Галича.....	135
Петраускас О. Об'єкти римського часу багатощарові пам'ятки Чаньків-1 на Середньому Дністрі	137
Петраускас О., Діденко С., Авраменко М., Ільків М. Нові роботи на поселенні пізньоримського часу Бузовиця-1	140
Пивоваров С., Калініченко В., Котовіч П. Залізні шпори з Рухотинського городища (уроч. Корнешти): попереднє повідомлення.	143
Позняков Д. Яничарські підрозділи – основа військового гарнізону Хотинської нахіє	146
Преступенко Ю. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2020 р.	150
Прохненко К. Соціальна інвестиція в археології	152
Рідуш Б., Поп'юк Я. Біостратиграфічне датування за великими ссавцями на багатощаровій палеолітичній стоянці Молодова V (Україна)	156
Романович Т. Пам'ятки / об'єкти археології на території Мамаївської об'єднаної територіальної громади.....	158
Ротар О. Археологічні дослідження старожитностей Буковини В.М.Войнаровським у період роботи в Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї.....	161
Рубанець М. Ділянка давнього шляху між слов'янськими городищами Червона Діброва та Глибока: спроба локалізації	164

Руснак О., Головльов М. Печатка ради робітничих депутатів м. Хотин Бессарабської губернії.....	167
Рябий С., Якубина С. Шебутинці на шляху Дуги Струве.....	169
Садов'як М. Поселення княжої доби і курган на східній околиці м. Коломия.....	173
Сандуляк В. Міст біля Руської брами ХІХ ст. в Хотинській фортеці.....	175
Семенюк М. Археологічні пам'ятки Рогізни пізньоримського часу – раннього середньовіччя.....	178
Soroceanu T., Sava E. Die mitteleuropäische urnenfelderzeitliche Metallgefäßenklave am Oberen Dnjestr	180
Старенький І. Черпак раннього залізного віку з берегів Дністра.....	182
Терський С., Демський Н., Куценяк О., Майорчак М. Результати розвідкових розкопок в околицях с. Словіти на Львівщині	185
Ткачук Т. Хронологія багатошарового трипільського поселення Шипинці на Попрутті	188
Товарницький Г., Калініченко В. Нові матеріали з околиць Широкополянського городища	189
Ушкова Ю., Нечитайло П. Ще раз про поховання № 1 зі скельно-печерного комплексу біля с. Василівка	192
Федорук А. Римський довгий меч з черняхівського могильника біля с. Оселівка.....	196
Христан Н. <i>Memoria</i> саркофага із Василева.....	200

Черновол Д., Желага Д., Болтанюк П., Старенький І., Поміркований В. Дослідження 2020 року на багатошаровій пам'ятці Волошкове 6 (Горби) Сокирянського р-ну Чернівецької обл.	203
Чобан Р. Кремінні артефакти поселення трипільської культури Джурів-Х.....	207
Чучко М. Спустошення козаками православних культових споруд Північної Молдавії під час Сучавської кампанії Тимоша Хмельницького 1653 року (за матеріалами писемних джерел та археологічних знахідок)	209
Шкурідін О. Городище та селища VIII-X ст. поблизу с. Горбова – вагомі історико-культурні пам'ятки східних слов'ян	213
Яковишина Я., Куценяк О. Кераміка трипільського поселення Шипинці А у фондах Львівського історичного музею	215
Якубина С., Грига В. Нововиявлений археологічний об'єкт княжої доби Лопатове, урочище Біла Скала.....	219
Якубовська О. Кадастрові карти XIX ст. як джерело до вивчення системи життєзабезпечення населення українського Прикарпаття у VIII-X ст.....	221
Яремій І., Ільків М. Михалківські скарби золотих виробів у народній пам'яті місцевого населення.....	224
Іваночко А. Артилерія Хотинського замку.....	227
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....	230

Ножевидні пластини (9 екз.) найчастіше оброблені одно- та двосторонньою плоскою дрібною ретушшю. Серед них увагу привертає пластина з виїмкою в основі, зламана в давній час, що скоріш за все, використовувалася як ніж (рис. 1, 3).

Три пластини (без ретуші) на одній із граней мають сильний блиск, заполірованість. Найімовірніше, що це вкладні до серпа і саме цими гранями відбувався контакт із злаковими під час роботи.

В колекції присутні 10 відщепів із псевдоопоки, що характерне для трипільських поселень в нашому краї. З цього матеріалу виготовлена типова клинопоподібна сокира. Однак мала міцність сировини та дещо незавершена обробка інструменту дає підставу вважати, що вона, скоріш за все, не використовувалася в трудових операціях.

Цікавим є видовжений невеликий уламок закам'янілого дерева, що згладжений, має заокруглений звужений кінець і нагадує форму притупленого олівця. Ймовірно, це – віджимник (посередник?) для обробки знярядь.

Отже, в цілому для даної пам'ятки визначальними кремінними знаряддями є вістря, скребки, ножеподібні пластини, вкладні, наконечники для дротиків та стріл. Розміри інструментів середні, немає великих, мікрознаряддя представлені тільки мікропластинами із СЗТО (3 екз.) та двома фрагментами мікропластин із односторонньою ретушшю.

Михайло Чучко (Чернівці)

**СПУСТОШЕННЯ КОЗАКАМИ
ПРАВОСЛАВНИХ КУЛЬТОВИХ СПОРУД
ПІВНІЧНОЇ МОЛДАВІЇ ПІД ЧАС СУЧАВСЬКОЇ
КАМПАНІЇ ТИМОША ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 1653 РОКУ
(за матеріалами писемних джерел та археологічних знахідок)**

У серпні 1653 р. через союзні стосунки з гетьманом Війська Запорозького Богданом Хмельницьким господар Молдавії Василе Лупу, який правив країною в якості васала Оттоманської Порти з 1634 р., вдруге (після весняного заколоту опозиційних бояр на чолі з Георгієм Штефаном, яких підтримували воевода Валахії Матей Басараб і трансільванський князь Д'єрдь II Ракоці) втратив престол та втік до свата в козацьку Україну, щоб заручитися його допомогою проти своїх ворогів. Дружину Єскатерину-черкешенку

і скарб Лупу залишив у Сучавському замку, який невдовзі був обложений підрозділами Георгія Штефана.

З метою деблокади Сучавської фортеці у Молдавію вирушив з корпусом козаків-добровольців та найнятих Васіле Лупу татар зять скинутого господаря гетьманич Тиміш Хмельницький. При сприятливому результаті кампанії, коли б вчасно надійшла допомога від батька, гетьманич планував не лише звільнити замок від облоги, але й повернути тестю захоплений Георгієм Штефаном молдавський престол.

Прибувши під Сучаву і розгромивши невеликі підрозділи молдаван і трансільванців, які облягали замок, Т. Хмельницький з козаками, ще до підходу основних сил Георгія Штефана та контингентів союзних йому трансільванців і поляків, заходився спустошувати округу і плюндрувати церкви та монастирі. За свідченням сучасника подій молдавського літописця М. Костіна, після свого прибуття до фортеці, Тимуш «другого дня затіяв грабіж монастирів тамтешніх, а спочатку стіни монастиря Драгомирна розбив він зі своїх гармат. А вже там-то багато золотих прикрас і одягу дорогого розграбовано було, і всіх нещасних купців, що намагалися сховатися за тими стінами і бояр пограбували теж, і безчестили козаки їх дружин і дівчат, ніби не християни, а погані язичники захопили цей монастир. А було б у Тимуша більше часу для розбою і грабежу, не залишилося б в окрузі жодного монастиря, жодної церкви».

Особливо багато захопили козаки в Драгомирні цінних рукописних церковних книг, оправлених в дорогі оклади із срібла та позолочені, серед яких були, зокрема, і вартісні, багато прикрашені мініатюрами кодекси, виконані на замовлення ктитора монастиря Молдавського і Сучавського митрополита Анастасія Крими. Румунський дослідник Е. Турдеану та інші автори наводять далеко не повний їх перелік (зокрема, «Літургієр» («Служебник») (1610 р.), «Літургієр» (1616 р.), ще один «Літургієр» (1610 р.), «Апостол» (1610 р.), «Тетраєвангеліє» (1609/1610 р.), «Псалтир» (1616 р.), «Тетраєвангеліє» (1616 р.), «Тетраєвангеліє», (1615 р.) та ін.).

Принагідно варто зауважити, що після спустошення козаками православна обитель Драгомирна кілька років залишалася безлюдною та занедбаною. Наступні настоятелі монастиря повинні були продати маєтки, місця для складу товарів у Яссах та житла з циганами, «щоб монастир став метою митрополії». Монастирська обитель була знову наділена володіннями в 1654 р. грамотами воєводи Георгія Штефана.

Разом з розграбованими церковними книгами та іншим майном в монастирі пропало багато грамот на підтвердження володінь. Наприклад, в Драгомирні була знищена грамота колишнього вистерніка Йоргаке Кантакузино на володіння половиною села Ленківці та частинами сіл Кучур і Валява в Чернівецькій волості. У 1654 р. замість неї він отримав від Георгія Штефана іншу.

Під час рейдів козаків углиб Сучавської волості були спустошені ще дві православні монастирські обителі – Гумор та Путна. Зокрема на одній зі сторінок рукописного «Тетраєвангелія» (1473 р.) зазначено, що воно було захоплене козаками в Гуморі. Так само, у рукописній «Мінеї» (1467 р.) на місяць квітень з монастиря Путна, якийсь Василій зробив запис про те, що «прийшов Тимуш Хмельницький з великим числом козаків та спалив монастир весь; 7161 [1653], місяця серпня 28». За повідомленням молдавського літописця І. Некулче, у Путні, де монастирська церква знаходилась у стадії перебудови, козаки Т. Хмельницького забрали цінні речі, спалили обитель та прихопили з собою до Сучави весь покрівельний матеріал із свинцю, з якого робили кулі.

Збереглася також одна «Мінея» на місяць травень, переписана в XVI ст., яку було захоплено з однієї із православних церков Сучави. Ще одне рукописне «Тетраєвангеліє» (1529 р.) було захоплене під час грабунків у Сучаві з церкви Успення Пресвятої Богородиці. При пограбуванні козаками церкви св. Миколая в Сучаві до їхніх рук потрапило також «Тетраєвангеліє» (1519 р.).

Традиційно, козаки не оминули своєю увагою у пошуках багатой здобичі також культових споруд інославнох християнських громад Сучави – вірмено-григоріанської та римо-католицької.

Сучавська кампанія видалася для Т. Хмельницького невдалою, незважаючи на енергійну оборону козаками влаштованого під замком табору. Під час одного з обстрілів гетьманич зазнав смертельного поранення. Невдовзі по цьому новий старший козаків М. Федорович узгодив з командуванням союзних Георгію Штефану польського і трансільванського контингентів умови почесної капітуляції. Між іншим, вони передбачали видачу козаками всіх награбованих в Молдавії речей, особливо предметів культу. Перед відходом козаків в Україну союзники перебрали їхні речі, награбовані у Молдавії. Так, жовніри із козацької хоругви С. Служевського забрали у Єреми полковника Уманського «Тетраєвангеліє» (1615 р.) з Драгомирні. При цьому, вони не лише повернули книгу до святої обителі, але ще й зробили пожертву

Фото 1. Монастир Драгомирна.

монастирю в сумі 60 злотих, про що залишили запис. Також багато цінних рукописних церковних книг з пограбованого козаками Драгомирненського монастиря було викуплено представниками місцевої молдавської аристократії у Тимошевих козаків перед їхнім відходом в Україну або були придбані опісля «в країні козаків».

Цінності, які не вдавалося вивезти з собою, козаки заковували. Так, румунська дослідниця К. Антон Маня, згадуючи про скарб з Сучави, знайдений перед Сучавською фортецею під час археологічних розкопок у 1953 р., зазначає, що до його складу входили 190 золотих елементів (з них 171 аплікація різної форми) та 745 справжніх перлин. У 1956 р. в районі розташування укріпленого козацького табору біля Сучавського замку, археологами було виявлено ще два невеликі скарби з предметами культу із золота та срібла.

Отже, для козацького контингенту Сучавська кампанія 1653 р. виявилася невдалою, а спустошення козаками культових споруд, цінності з яких, вони очевидно, розглядали як платню за похід, закарбувалися не лише на сторінках літописів, але у воєводських грамотах та пам'ятних записах в церковних книгах, які були

викуплені, або відібрані у козаків після капітуляції. Про факти пограбування козаками церковних цінностей на півночі Молдавії свідчать також знахідки скарбів у Сучаві під час археологічних розкопок на місці козацького табору.

Олександр Шкурідін (Чернівці)

**ГОРОДИЩЕ ТА СЕЛИЩА VIII-X ст. ПОБЛИЗУ
с. ГОРБОВА – ВАГОМІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ
ПАМ'ЯТКИ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН**

У вітчизняній історії остання чверть I тис. н.е. є важливим періодом, ознаменованим такими суспільно-значущими явищами, як завершення розкладу первіснообщинного ладу і зародження державності. Оскільки для зазначеного періоду практично відсутні писемні джерела, зростає роль археологічного матеріалу, який значно розширює джерельну базу. Одним із регіонів поширення археологічних пам'яток VIII-X ст. є Верхнє Попруття, де відкрито більше 120 археологічних пам'яток цього періоду, проведені дослідження на яких дали багатий матеріал для реконструкції історичного минулого східних слов'ян (Тимошук, 1976, 1990; Михайлина, 1997).

Одна із відомих пам'яток – слов'янське городище-святилище IX-X ст. поблизу с. Горбова Герцаївського р-ну, яке розташоване на західній околиці села (за 2 км від центру), на невисокому мисі заввишки до 15 м, в уроч. Четате. Воно відоме населенню з давніх часів. У 1959 р., після почутої легенди від місцевих мешканців про існування тут турецького замку, археолог Б. Тимошук обстежив цю пам'ятку. А в 1971 р. об'єднаною археологічною експедиційною групою Чернівецького краєзнавчого музею та Відділу історії і конкретних соціальних досліджень Інституту історії АН УРСР під його керівництвом проведена археологічна розвідка, розрізаний вал городища і встановлено, що слов'яни зайняли територію городища ранньозалізної доби та використовували її для спорудження городища-святилища. Археологічні матеріали розвідки знаходяться в Чернівецькому краєзнавчому музеї. У 1975 р., згідно з Постановою Ради Міністрів УРСР, пам'ятку взято під охорону держави.

Основний майданчик городища діаметром до 30 м обнесений кільцевим невисоким валом. Як показали розкопки, вал насипаний з утрамбованої глини на висоту до 1 м і до 2,2 м ширини. Він не мав